

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради

ISSN 2616-5597 (Print)

DOI 10.37915/pa.vi47

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 47

ХЕРСОН

2021

Збірник наукових праць «Педагогічний альманах» включено до Переліку наукових фахових видань України, категорія «Б» (наказ МОН України № 1188 від 24.09.2020 р.).

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (протокол № 1 від 27.01.2021 р.).

Збірник включено до:

Index Copernicus, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Open Academic Journals Index

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Василь	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, головний редактор (Україна)
Ніна	СЛЮСАРЕНКО	доктор педагогічних наук, професор, заступник головного редактора (Україна)
Ірина	ЖОРОВА	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анатолій	ЗУБКО	кандидат педагогічних наук, професор (Україна)
Ореста	КАРПЕНКО	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Анна	КЛИМ-КЛИМАСHEВСЬКА	доктор педагогічних наук, професор (Польща)
Олена	КОХАНОВСЬКА	доктор педагогічних наук, відповідальний секретар (Україна)
Юлія	КУЗЬМЕНКО	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Ірина	КУЗЬМА	кандидат педагогічних наук (Україна)
Борис	МАКСИМЧУК	доктор педагогічних наук, доцент (Україна)
Ярослава	ОСПАНОВА	кандидат педагогічних наук, професор (Казахстан)
Раїса	СЕРЬОЖНИКОВА	доктор педагогічних наук, професор (Росія)
Наталія	ТЕРЕНТЬЄВА	доктор педагогічних наук, професор (Україна)
Олександра	ЯНКОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор (Україна)

РЕЦЕНЗЕНТИ: Оксана ЖЕРНОВНИКОВА – доктор педагогічних наук, професор (Україна);
Тетяна СТЕПАНОВА – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін.
Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 47. 283 с.

ISSN 2616-5597 (Друкована версія)

У збірнику наукових праць відомі дослідники, педагоги-практики закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти I-II і III-IV рівнів акредитації висвітлюють теоретичні й прикладні аспекти модернізації сучасної освітньої галузі. Упровадження репрезентованих на сторінках збірника наукових праць матеріалів сприятиме вирішенню різноманітних проблем сучасної школи.

Для науковців і педагогів-практиків закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти.

Автори несуть відповідальність за достовірність інформації, точність фактів, цитат, інших відомостей, за порушення авторських прав будь-яких юридичних і фізичних осіб, а також за використання даних, що не підлягають публікації у відкритому друці. Думки авторів можуть не збігатися з думкою редакції. Передрук матеріалів допускається тільки з письмового дозволу редакції. При використанні матеріалів, опублікованих у «Педагогічному альманасі», посилання на збірник наукових праць обов'язкове.

<i>Жорова І. Я., Богданов Є. П.</i> Організаційно-методичне забезпечення просвітницької діяльності з цивільної оборони у 80-х роках ХХ століття.....	196
<i>Примакова В. В.</i> Вплив освітніх реформ на розвиток шкільного підручникотворення з природничих дисциплін в Україні другої половини ХХ століття	203
<i>Стражнікова І. В.</i> Історіографічний аспект підготовки освітніх експертів у закладах вищої освіти.....	209
<i>Янкович О. І., Кузьма І. І.</i> Формування медіакомпетентності вчителів-філологів у закладах післядипломної педагогічної освіти (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)	217
<i>Вишневська Я. А.</i> Трансформація змісту курсів підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів освіти України 50-ті роки ХХ століття.....	225
<i>Кравченко А. М.</i> Розвиток шкільної природничої освіти як предмет наукового дослідження	233
<i>Овчиннікова О. М.</i> Особливості розвитку гуманітарної освіти у морських навчальних закладах України (1973–1983 рр.).....	239
<i>Пенза І. В.</i> Періодизація розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв (друга половина ХХ – початок ХХІ століття).....	247
<i>Подліняєва О. О.</i> Післядипломна освіта вчителів філологічних дисциплін: історичний аспект	256
<i>Проконів Л. М., Сидорук О. М.</i> Особливості українізації школи в Західному регіоні України у першій половині ХХ ст.....	263
<i>Швед Г. В.</i> Становлення післядипломної освіти педагогічних працівників закладів дошкільної освіти України (50-ті роки ХХ століття).....	270
<i>Шугай Я. М., Луїнович С. М.</i> Виховна діяльність учителя початкових класів (50-ті рр. ХХ ст.)	275
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	281

**Municipal Higher Educational Institution
«Kherson Academy of Continuing Education»
of Kherson Regional Council**

ISSN 2616-5597 (Print)

DOI 10.37915/pa.vi47

**PEDAGOGICAL
ALMANAC**

PROCEEDINGS

ISSUE 47

KHERSON

2021

УДК 37.013

The collection of scientific proceedings «Pedagogical Almanac» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine, category «B» (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1188 dated September 24, 2020).

The proceedings were recommended for publishing by the Scientific Council of Municipal Higher Educational Institution «Kherson Academy of Continuing Education» of Kherson Regional Council (protocol № 1 dated 27.01.2021).

The collection is listed in:

Index Copernicus, Google Scholar, V. Vernadsky National Library of Ukraine, Open Academic Journals Index

EDITORIAL BOARD:

Vasyl	KUZMENKO	doctor of pedagogical sciences, professor, head editor (Ukraine)
Nina	SLYUSARENKO	doctor of pedagogical sciences, professor, deputy head editor (Ukraine)
Iryna	ZHOROVA	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Anatolii	ZUBKO	candidate of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Oresta	KARPENKO	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Anna	KLIM-KLIMASZEWSKA	doctor of pedagogical sciences, professor (Poland)
Olena	KOKHANOVSKA	doctor of pedagogical sciences, executive editor (Ukraine)
Yuliya	KUZMENKO	doctor of pedagogical sciences, associate professor (Ukraine)
Irina	KUZMA	candidate of pedagogical sciences (Ukraine)
Borys	MAKSYMCHUK	doctor of pedagogical sciences, associate professor (Ukraine)
Yaroslava	OSPAHOVA	candidate of pedagogical sciences, professor (Kazakhstan)
Raiisa	SEREZHNIKOVA	doctor of pedagogical sciences, professor (Russia)
Nataliia	TERENTIEVA	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)
Oleksandra	YANKOVYCH	doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)

REFEREES: Oksana ZHERNOVNYKOVA – doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine); Tetiana STEPANOVA – doctor of pedagogical sciences, professor (Ukraine)

Pedagogical almanac: Proceedings / editorial board V. V. Kuzmenko (head editor) and others. Kherson: MHEI «Kherson Academy of Continuing Education», 2021. Issue 47. 283 p.

ISSN 2616-5597 (Print)

The proceedings include research works of famous scholars, pedagogues-practitioners of institutions of general secondary, vocational and higher education of I-II and III-IV accreditation levels. The articles clarify theoretical and applied aspects of contemporary education sector modernisation. Application of research works represented in the proceedings will promote solutions of various problems of the modern school.

The proceedings are recommended for scholars and pedagogues-practitioners of institutions of general secondary, vocational and higher education.

The authors hold responsibility for data authenticity, data, quotations and other information accuracy, infringement of copyright of legal person and individual, use of information not subject to free publishing. Reprint of materials is allowed by the editorial board written permission only. Reference to the proceedings is obligatory in case of use of materials published in «Pedagogical Almanac».

© Pedagogical Almanac, 2021

<i>Binytska K. M., Melnyk R. M., Shabaltina S. M.</i> Analysis of the modern source base of the problem of ukrainianization of schools in the interwar twenty years of the 20th century	189
<i>Zhorova I. Ya., Bohdanov Ye. P.</i> Organizational and methodological support of civil defense advocacy in the 80s of the XX century	196
<i>Prymakova V. V.</i> The influence of educational reforms on the development of creation of school textbook on natural disciplines in Ukraine in the second half of the XX century	203
<i>Strazhnikova I. V.</i> Historiographical aspect of training educational experts in higher education institutions	209
<i>Yankovych O. I., Kuzma I. I.</i> Formation of media competence of teachers of philology at the institutions of postgraduate pedagogical education (late XXth – early XXIst centuries)	217
<i>Vyshnevskaya Ya. A.</i> Transformation of content in advanced training courses for management personnel at educational establishments in Ukraine in 50s of XX century	225
<i>Kravchenko A. M.</i> Development of school science education as a subject of scientific research.....	233
<i>Kravchenko A. M.</i> Peculiarities of the development of education in the humanities in maritime educational institutions of Ukraine (1965-1972).....	239
<i>Penza I. V.</i> Periodization of sociocultural component development in professional education of future navigators (second half of the XXth – the beginning of the XXIst century).....	247
<i>Podlinyayeva O. O.</i> Postgraduate education of teachers of philological disciplines: historical aspect	256
<i>Prokopiv L. M., Sydoruk O. M.</i> Features of school ukrainization in the Western region of Ukraine in the first half of the twentieth century	263
<i>Shved H. V.</i> Postgraduate education development of pedagogical workers in preschool education institutions of Ukraine (50s of the XX century).....	270
<i>Shuhai Ya. M., Lupinovich S. M.</i> Educational activities of elementary school teacher (50's of the XXth century).....	275
INFORMATION ABOUT AUTHORS	281

Розділ 6

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

The analysis of archive sources is carried out and the historical characteristic of postgraduate education development of leading management pedagogical personnel of Ukraine in the period of the 50s in XX century is given on the basis of it. The quantitative and qualitative analysis of listeners who were involved in advanced training courses for pedagogical management personnel is characterized. Organizational forms of improving the professional skills of heads and head teachers of secondary and seven-year schools have been established. The comparative analysis of education curricula and programmes of advanced training courses of leading management pedagogical personnel developed by the Ministry of Education of USSR, as well as regional educational curricula (on the example of Kherson Institute of Teacher Training) is carried out and differences between them are resulted. The content of advanced training courses for heads and head teachers of secondary and seven-year schools is described there.

The characteristic features of advanced training of educational institutions heads in the 1950s century are found out. They were: conducting advanced training courses on a regular basis; implementation of course training in the format of two-week seminars and monthly courses held in the summer with a break from production; the number of heads who underwent advanced training was almost 1/5 of the total number of teachers who improved their skills; a mandatory element of the course training educational programme of educators of this period was to conduct classes on ideological topics; along with mastering the theoretical material, almost a third of the hours allotted for course preparation were devoted to seminars, practice and excursions.

Key words: management pedagogical personnel, advanced training of management of pedagogical personnel, content of advanced training course, 50-ies in XX century.

Дата надходження статті: 15.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 57.081.1

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.173>

Кравченко А. М.*,

orcid.org/0000-0002-5052-5046

РОЗВИТОК ШКІЛЬНОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглянуто поняття «освіта», «шкільна природнича освіта», «природничо-наукова картина світу». Проаналізовано наукові дослідження, присвячені розвитку шкільної природничої освіти в Україні. Відзначено, що в історико-педагогічних розвідках Л. Гуцал розглянуто формування цілісної картини розвитку шкільної природничої освіти на Правобережній Україні (друга половина XIX – початок XX століття), О. Кохановської – теоретико-методичні засади генези природничо-математичної освіти дівчат у навчальних закладах України (XIX – початок XX століття), О. Коробченко – розвиток змісту вітчизняної шкільної природничої освіти (наприкінці XVIII – на початку XX століття), Н. Новикової – форми та методи навчання біології (XX – початок XXI століття), Н. Борисенко – теорія та практика виховання в учнів свідомого ставлення до природи (друга половина XIX – початок XX століття).

Авторкою статті проаналізовано періодизації розвитку шкільної природничої освіти, запропоновані вітчизняними вченими, а також трансформації змісту, форм та методів вивчення природознавства. Акцентовано, що розвиток шкільної природничої освіти залежав від соціально-економічних, політичних, культурних та галузевих чинників. Перш за все на розвиток шкільної природничої освіти впливали освітні реформи, досягнення природознавчої

*© Кравченко А. М.

науки та їхня роль в економіці країни. Природнича освіта посідає важливе місце як в історико-культурному контексті, так і в сучасній парадигмі освіти, оскільки була і є важливою для формування у молоді наукової картини світу, для розвитку природничої грамотності всіх прошарків населення.

Зроблено висновок, що дослідження процесів розвитку шкільної природничої освіти дає можливість використати методичний потенціал минулого, організувати освітній процес у сучасній загальноосвітній школі більш ефективно, застосовуючи досвід та ідеї попередників.

Ключові слова: освіта, шкільна природнича освіта, природничо-наукова картина світу, історіографія шкільної природничої освіти, періодизація, розвиток, Україна.

Постановка проблеми. Кардинальні соціально-економічні зміни, що відбуваються в світі, зумовлюють зміни у всіх сферах життя суспільства. Орієнтація на європейський освітній простір впливає на характер, рівень, зміст освіти в цілому і шкільної природничої освіти зокрема. Реформування природничої освіти прослідковується на всіх рівнях. В базовому компоненті дошкільної освіти систематизовано освітню лінію «Дитина в природному довіллі», що є однією зі складових природничої освіти. На нашу думку, саме з цього моменту починається формування природничої картини світу [11, с. 15]. Своє логічне продовження дана галузь отримує в початковій та середній школі, що зазначено в державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [10]. Визначається мета та завдання природничої галузі на засадах компетентнісного підходу з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освіти.

Пошук нових векторів розвитку шкільної природничої освіти актуалізує необхідність вивчення й використання досвіду вітчизняної освіти в різні історичні періоди та його екстраполяцію на сучасний освітній процес.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти шкільної природничої освіти були предметом вивчення науковців. Історико-педагогічний розвиток природознавства в Україні до початку ХХ ст. досліджували Ю. Павленко, С. Руда, С. Хорошева, Ю. Храмов. Розвиток шкільної природничої освіти на Правобережній Україні був у центрі уваги Л. Гуцал, Л. Березівська, Н. Побірченко, Л. Попова, Н. Роман, О. Сухомлинська вивчали спадщину видатних педагогів у досвіді взаємодії учнів з довкіллям. О. Біда виокремила основні етапи розвитку методики викладання природознавства.

У переважній більшості названих досліджень розглянуто різні аспекти розвитку шкільної природничої освіти, проте вони не повною мірою висвітлюють особливості цього процесу та специфіку в певні часові періоди.

На сьогодні триває розробка проблеми розвитку шкільної природничої освіти в Україні, але, незважаючи на досить значну кількість досліджень, які безпосередньо чи опосередковано торкаються її, поки що немає праць, які б висвітлювали тенденції розвитку шкільної природничої освіти в Україні на початку ХХ століття (1905–1939 рр.). Це питання потребує подальшого дослідження.

Мета статті – розглянути та проаналізувати наукові дослідження розвитку шкільної природничої освіти в Україні в різні періоди.

Виклад основного матеріалу. Реформування сучасної вітчизняної освіти обумовлює необхідність вивчення історичної спадщини шкільної освіти, в тому числі й природничої. В історико-педагогічних дослідженнях розвитку шкільної природничої освіти виокремлено позитивні та негативні педагогічні феномени минулого.

Освіта – це «процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості» [5, с. 614–616].

За визначенням Л. Гуцал, «шкільна природнича освіта – процес і результат набуття учнями загальноосвітньої школи систематизованих знань з основ наук про природу і Всесвіт, формування на їхній основі світогляду і розуміння явищ природи, місця і ролі людини у природному середовищі, відповідних теоретичних та практичних умінь і навичок, виховання у них свідомого й бережливого ставлення до природи, прагнення до подальшої самоосвіти шляхом вивчення фізико-математичних та природничо-географічних навчальних предметів, а саме: природознавства, фізики, астрономії, хімії, математики (арифметики, алгебри, геометрії, тригонометрії), біології (ботаніки, зоології, анатомії та фізіології людини, загальної біології), географії» [4, с. 11].

Однією з ключових компетентностей «Нової української школи» є «компетентність в природничих науках і технологіях», що дає можливість сформувати у підростаючого покоління «природничо-наукову картину світу». В. Кузьменко в монографії «Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення» наголосив, що термін «картина світу» використовується в «широкому розумінні – система всіх знань про навколишнє середовище й людське суспільство та вузькому – власна уява людини про оточуючий її світ» [8, с. 13].

Л. Гуцал у своєму дисертаційному дослідженні синтезувала цілісну картину розвитку шкільної природничої освіти на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. і визначила основні етапи генези шкільної природничої освіти:

– 1-й етап – 1852–1861 рр. – економічні проблеми, що мали місце в промисловості та сільськогосподарському виробництві, мотивували уряд Миколи I відновити викладання природознавства в гімназіях та розпочати створення відповідної програмно-методичної бази;

– 2-й – 1861–1871 рр. – природознавство розвивається як окремий предмет у школі. Створено методичні об'єднання вчителів, у процесі роботи яких обговорювалися методи викладання цієї дисципліни. Видано нові підручники;

– 3-й – 1871–1907 рр. – з'явилася низка царських указів про заборону проведення досліджень із природознавства та розробки методики викладання предмету в школі;

– 4-й – 1907–1920 рр. – видання нових підручників та методичних рекомендацій щодо викладання природознавства. Реалізація ідеї гуманізації природничої освіти [4, с. 8-9].

Дослідниця зазначила, що у другій половині XIX – на початку XX століття було створено нові навчальні програми та розроблено нову методику викладання предметів природничого циклу. В цей період було розпочато процес видання оновлених підручників та запроваджено нові методи навчання, спрямовані на практичну зорієнтованість учнів.

На нашу думку, Л. Гуцал подала досить повну картину генези шкільної природничої освіти на Правобережній Україні у другій половині XIX – на початку XX століття з використанням значної кількості вперше введених в обіг архівних маловивчених та маловідомих матеріалів.

Особливості розвитку природничо-математичної освіти в Україні схарактеризовано у дослідженні О. Кохановської «Теорія і практика розвитку природничо-математичної освіти дівчат у навчальних закладах України (XIX – початок XX століття)».

Вчена у своїй роботі відзначила, що розвиток природничо-математичної освіти дівчат був складним та довготривалим процесом, спрямованим на надання сукупності знань, умінь та навичок, які допомагатимуть формувати наукову картину світу. Перед жінками відкриваються перспективи професійного самовизначення, що в свою чергу вплинуло на позиціонування жінки в суспільстві [7, с. 4].

О. Кохановська запропонувала таку періодизацію розвитку природничо-математичної освіти дівчат у навчальних закладах України XIX – початку XX століття:

– I період (1802–1851 рр.) – створення та відкриття перших навчальних закладів для дівчат. Створення документів, що регламентують природничо-математичну освіту;

– II період (1852–1901 рр.) – природничо-математична освіта дівчат поступово наближається до чоловічої системи освіти, але методичне забезпечення цієї галузі не відповідає освітньому процесу;

– III період (1902–1919 рр.) – вищі навчальні заклади природничо-математичного спрямування відновили набір дівчат до навчання. Удосконалено методіку викладання природничо-математичних дисциплін.

За результатами історико-педагогічного пошуку дослідницею визначено тенденції, методи та засоби навчання, принципи розвитку природничо-математичної галузі в навчальних закладах України. О. Кохановська зазначила, що впродовж відповідних часових меж для кожного періоду була властива індивідуальна модель освіти дівчат [7, с. 7].

О. Кохановська обґрунтувала теоретико-методичні засади генези природничо-математичної освіти дівчат у навчальних закладах України XIX – початку XX століття, визначила конструктивні ідеї щодо застосування ретроспективного досвіду розвитку природничо-математичної освіти дівчат в сучасних закладах освіти України.

Слід зауважити, що стан природничої освіти початку XX століття характеризується низкою проблем, які вплинули на її розвиток, а саме: недостатня кількість та якість підручників; застосування вчителями неефективних методик викладання нового матеріалу.

А. Коробченко, аналізуючи стан наукової розробки проблем шкільної природничої освіти, вказує на те, що дослідниками історії шкільництва і педагогічної думки опрацьовано значний фактичний матеріал, який дозволяє досягнути широту і важливість проблеми розвитку змісту вітчизняної природничої освіти у другій половині XIX – на початку XX століття. В історіографії розвитку шкільної природничої освіти дослідниця виділила три етапи:

- дореволюційний (кінець XIX – початок XX століття);
- радянський (1920-ті – 1980-ті роки);
- сучасний (1990-ті – дотепер).

Кожен період має свої особливості у висвітленні проблем, зумовлених конкретно-історичними, ідеологічними, соціокультурними, політичними чинниками, а також розвитком освіти та історико-педагогічної думки в Україні. Численна кількість думок, представлених у наукових розвідках, дозволяє більш об'єктивно охарактеризувати хід розвитку шкільної природничої освіти в Україні на основі співставлення, порівняння і перевірки фактологічного матеріалу [6, с. 119].

Вивчення наукової літератури з означеної проблеми показало, що предметом дослідження вітчизняних науковців була не тільки шкільна природнича освіта взагалі, а й окремі її аспекти.

Так, Н. Новикова здійснила системний історико-педагогічний аналіз української шкільної біологічної освіти і запропонувала таку періодизацію її розвитку впродовж XX та початку XXI ст.:

I період – 1901–1920 рр. – відновлення інтересу до вивчення природничих наук на матеріалістичних засадах та становлення шкільної біологічної освіти;

II період (1920–1991 рр.) – становлення радянської системи біологічної освіти та її розвиток, що має п'ять етапів;

III період (1991 р. – початок XXI ст.) – розвиток системи біологічної освіти в національній школі незалежної України [9, с. 17].

Н. Новикова схарактеризувала тенденції розвитку методіки викладання курсу біології в сучасних школах України та перспективи використання набутого історичного досвіду в подальшому [там само, с. 9]. Вчена також окреслила сутність та особливості кожного періоду й етапу, наступність між ними. Це створює умови для наукового

відтворення вітчизняного історико-педагогічного процесу становлення і розвитку шкільної біологічної освіти в Україні. Особливу увагу дослідниця звернула на характеристику змістового наповнення шкільних біологічних курсів у різні періоди та основних форм і методів навчання біології впродовж ХХ – початку ХХІ ст.

Проблеми змісту освіти і викладання предметів природничого циклу в історико-педагогічному аспекті вивчалися багатьма науковцями. Так, у навчальному посібнику О. Біди «Основні етапи розвитку методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці в школі» подано ретроспективний аналіз становлення і розвитку методики викладання природознавства впродовж трьох останніх століть (від її зародження до сучасного стану), зокрема: наприкінці ХVІІІ ст., у ХІХ ст., на початку ХХ ст., у радянський період та на сучасному етапі [1, с. 53].

Серед дотичних до теми розвитку шкільної природничої освіти цікава робота Н. Борисенко. Авторка вперше в історико-педагогічному аспекті здійснила цілісний аналіз теорії та практики виховання в учнів свідомого ставлення до природи. У роботі виявлено витоки та розкрито динаміку розвитку основних етапів методики формування у школярів усвідомленого ставлення до природного середовища. Н. Борисенко схарактеризувала також еволюцію природничих наук та особливості введення їх до змісту загальної освіти [2, с. 3].

У науковій праці О. Василенко вперше на основі комплексного вивчення характерних особливостей математичного мислення учнів досліджено вплив математичних дисциплін на розумовий розвиток особистості в школах України початку ХХ століття. Визначено показники побудови навчальних програм (комплексність нормативних документів; відповідність структури програми принципам наступності, послідовності, завершеності, зв'язку теорії з практикою; наявність тижневого навантаження та календарного планування навчального матеріалу; відповідність програми віковим особливостям учнів певного класу, тощо) [3, с. 4].

Отже, природнича освіта була і є важливою не тільки для науки в цілому, а й для формування сучасної наукової картини світу, розвитку природничої грамотності всіх прошарків населення, що визначає її місце в історико-культурному розвитку сучасної парадигми освіти.

Висновки. Аналіз джерельної бази та історико-педагогічних досліджень шкільної природничої освіти в Україні в різні періоди дозволяє зробити висновок, що науковці однакові щодо періодизації її розвитку. До 70-х років ХІХ ст. відбувався розвиток природознавства як шкільного предмета, апробувалися нові підручники та методи викладання. У період від 1871 по 1900 роки низкою царських указів заборонялося проведення досліджень з природознавства та методики його викладання. З 1900 по 1920 роки відбуваються тотальні реформи в освіті, зокрема – реалізуються ідеї розбудови природничої освіти. Проте думки вчених відрізняються щодо чинників, які впливали на розвиток шкільної природничої освіти. Цей розвиток пов'язують переважно з соціально-економічним становищем, культурно-освітнім життям, реформами, що відбувалися у сфері освіти.

Проведені дослідження не вичерпують всіх аспектів даної проблематики. Наукового пошуку потребують питання, пов'язані з історико-педагогічним аналізом особливостей розвитку шкільної природничої освіти в Україні на початку ХХ століття, а саме в 1905–1939 рр.

Список використаних джерел:

1. Біда О. А. Основні етапи розвитку методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці в школі: для вчителів почат. класів і студ. пед. ф-тів. Київ: Наук. світ, 2000. 53 с.
2. Борисенко Н. О. Виховання в учнів свідомого ставлення до природи у вітчизняній педагогічній думці (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. 22 с.

3. Василенко О. А. Розвиток математичного мислення учнів у загальноосвітніх школах України початку ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2006. 20 с.
4. Гуцал Л. А. Розвиток шкільної природничої освіти на Правобережній Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 20 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1036 с.
6. Коробченко А. А. Шкільна природнича освіта в Україні наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст.: історіографія питання. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. 2014. № 42. С. 117-126.
7. Кохановська О. В. Теорія і практика розвитку природничо-математичної освіти дівчат у навчальних закладах України (ХІХ – початок ХХ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 38 с.
8. Кузьменко В. В. Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення: монографія. Третє видання, перероблене і доповнене. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2020. 679 с.
9. Новикова Н. І. Розвиток шкільної біологічної освіти в Україні (ХХ – початок ХХІ століття): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Хмельницький: ХГПА, 2019. 43 с.
10. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
11. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (нова редакція) наказ № 615 від 22.05.2012 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatocnij.pdf>

References

1. Bida, O. A. (2000). *Osnovni etapy rozvytku metodyky vykladannia pryrodnavstva i silskohospodarskoi pratsi v shkoli* [The main stages of development of methods of teaching science and agricultural work at school]. Kyiv: Nauk. Svit [in Ukrainian].
2. Borysenko, N. O. (2006). *Vykhovannia v uchniv sovidomoho stavlennia do pryrody u vitchyznianii pedahohichnii dumtsi (druha polovyna XIX – pochatok XX st.)* [Education of pupils' conscious attitude to nature in domestic pedagogical thought (second half of XIX - early XX century)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
3. Vasylenko, O. A. (2006). *Rozvytok matematychnoho myslennia uchniv u zahalnoosvitnikh shkolakh Ukrainy pochatku XX st.* [Development of mathematical thinking of pupils in secondary schools of Ukraine in the early twentieth century]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kharkiv [in Ukrainian].
4. Hutsal, L. A. (2011). *Rozvytok shkilnoi pryrodnychoi osvity na Pravoberezhnii Ukraini (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia)* [Development of school natural education in the Right Bank of Ukraine (the second half of the XIX – the beginning of the XX century)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Zhytomyr [in Ukrainian].
5. Kremen, V. G. (Ed.). (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopaedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
6. Korobchenko, A. A. (2014). *Shkilna pryrodnycha osvita v Ukraini naprykintsy XVIII – na pochatku XX st.: istoriografiiia pytannia* [School science education in Ukraine in the late eighteenth – early twentieth century: a historiography of the question]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Serii: Pedahohika i psykholohiia*, 42, 117–126 [in Ukrainian].
7. Kokhanovska, O. V. (2019). *Teoriia i praktyka rozvytku pryrodnycho-matematychnoi osvity divchat u navchalnykh zakladakh Ukrainy (XIX – pochatok XX stolittia)* [Theory and practice of development of girls' natural and mathematical education in educational institutions of Ukraine (XIX – the beginning of the XX century)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Ternopil [in Ukrainian].
8. Kuzmenko, V. V. (2020). *Formuvannia naukovoi kartyny svitu uchniv: vid vytykov do sohodennia* [Formation of the pupils' scientific picture of the world: from the origins to the present]. Kherson: KVNZ «Khersonska akademiia neperervnoi osvity» [in Ukrainian].

9. Novytkova, N. I. (2019). *Rozvytok shkilnoi biolohichnoi osvity v Ukraini (XX – pochatok XXI stolittia)* [Development of school biological education in Ukraine (XX – the beginning of XXI century)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
10. On some issues of state standards of complete general secondary education Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 898 dated 30.09.2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. About the statement of the Basic component of preschool education (new edition) the order No 615 dated 22.05.2012. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> [in Ukrainian].

Kravchenko A. M.,
orcid.org/0000-0002-5052-5046

DEVELOPMENT OF SCHOOL SCIENCE EDUCATION AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

The article considers the concepts of "education", "sciences in school education", "sciences views on the world".

Scientific researches devoted to the development of school science education in Ukraine are analyzed. In particular, L. Gutsal considered the school science development on the Right Bank of Ukraine (second half of the XIX – early XX century) in her historical and pedagogical research, O. Kokhanovskaya considered genesis principles of science and mathematical education of girls in institutions of Ukraine (XIX – beginning XX century), O. Korobchenko studied the content development of domestic school sciences education (late XVIII – early XX century), N. Novikova explored forms and methods of teaching biology (XX – early XXI century), N. Borisenko studied methods of increasing students' awareness of learning sciences (XIX – early XX century).

The author of the article analyzes the periodization of the development of school sciences education, the content transformation, and methods of studying science. It was emphasized that the development of school science education depended on social, economic, political, cultural, and sectoral factors. Scholars have the distinct opinion that school science education was primarily influenced by educational reforms, achievements of natural science, and their impact on the economy of the country. Thus, science education was important not only for the formation of science as a whole but also for the formation of modern scientific views on the world, science literacy of the population.

It is concluded that the study of school science education makes it possible to use the methodological potential of the past in order to organize the modern learning process in the secondary schools using the experience of predecessors.

Key words: education, school science education, natural and scientific views on the world, the historiography of school science education, periodization, development, Ukraine.

Дата надходження статті: 18.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 37.378

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.174>

Овчиннікова О. М.,
orcid.org/0000-0002-7184-6535

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1973–1983 РР.)

Статтю присвячено гуманітарній освіті в морських навчальних закладах України (1973–1983 рр.). Нижньою межею обрано 1973 рік, коли було прийнято закон «Про затвердження основ законодавства СРСР і радянських республік про народну освіту», за яким

*© Овчиннікова О. М.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Апшай Федір Васильович – здобувач кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету.

Білавич Галина Василівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Біницька Катерина Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Богданов Євген Павлович – аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Бойчук Віталій Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Бурак Валентина Геннадіївна – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Херсонського державного університету.

Вишневська Яна Анатоліївна – завідувач навчально-методичної лабораторії освітньо-професійної й освітньо-наукової підготовки, аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Довжук Вікторія Валентинівна – кандидат фармацевтичних наук, доцент, доцент кафедри організації та економіки фармації Національного медичного університету імені О. О. Богомольця.

Доценко Світлана Олексіївна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Жорова Ірина Ярославівна – доктор педагогічних наук, професор, перший проректор, професор кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Іванченко Євгенія Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фундаментальних наук Військової академії (м. Одеса).

Карпенко Олена Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Карпенко Ореста Євгенівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Кохановська Олена Вікторівна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Кравченко Анастасія Миколаївна – старший викладач кафедри теорії й методики природничо-математичної освіти та інформаційних технологій Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти; аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Кузнецова Ольга Миколаївна – аспірант кафедри педагогіки й менеджменту освіти КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти».

Кузьма Ірина Ігорівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукове видання

ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ

Збірник наукових праць

Випуск 47

ISSN 2616-5597

Коректори – Лебедева Н. М., Сотер М. В., Чухонцева Н. Д.
Технічний редактор – Кохановська О. В.

Підписано до друку 29.01.2021 р. Формат 210x297/8 (А-4)
Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Palatino Linotype.
Умовн.друк.арк. 32,9. Наклад 55.

Друк здійснено з оригінал-макету
у видавництві КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
Свідоцтво ХС № 74 від 30.12.2011 р.

Адреса видавництва:

вул.Покришева, 41

м.Херсон

73034

тел. (0552) 37-02-00

E-mail: info@academy.ks.ua